

Echtscheidingsbrochure

VROUWEN

RECHTSWINKEL

VAN DIJK c.s. ADVOCATEN

- Personen- & familierecht
- Arbeidsrecht - Strafrecht
- Erfrecht - Sociaal zekerheidsrecht
- Ondernemingsrecht
- Bestuursrecht
- Letselschade

GRATIS SPREEKUUR
donderdagavond 19.00 - 20.30 uur

www.vandijkadvocaten.com ☎ **043 - 325 39 60**
HOOGBRUGSTRAAT 72, 6221 CS MAASTRICHT. Fax 043 - 325 03 48

Inhoud

1. Inleiding	5
2. De procedure	6
2.1 Ontbinding van het huwelijk	6
2.2 Echtscheiding	6
2.3 De echtscheidingsprocedure	6
2.3.1 <i>De scheiding van tafel en bed</i>	6
2.3.2 <i>Het begin van de echtscheidingsprocedure</i>	6
2.4 Echtscheiding op eenzijdig verzoek	6
2.4.1 <i>Verzoekschrift</i>	6
2.4.2 <i>Verweer</i>	7
2.4.3 <i>Zitting</i>	7
2.4.4 <i>Uitspraak</i>	7
2.4.5 <i>Inschrijving van de echtscheidingsbeschikking</i>	8
2.4.6 <i>Hoger beroep en cassatie</i>	8
2.5 Echtscheiding op gemeenschappelijk verzoek	8
2.6 Voorlopige voorzieningen	9
2.7 Maritaal beslag	9
3. Boedelscheiding	11
3.1 Gemeenschap van goederen	11
3.2 Huwelijkse voorwaarden	11
3.3 Huwelijkse voorwaarden aangegaan tijdens het huwelijk	11
4. Kinderen	12
4.1 Inleiding	12
4.2 Gezag	12
4.2.1 <i>Ouderlijk gezag van een ouder met een niet-ouder</i>	13
4.2.2 <i>Co-ouderschap</i>	13
4.3 Omgang, informatie en consultatie	13
4.3.1 <i>Omgang</i>	13
4.3.2 <i>Informatie en consultatie</i>	14
4.3.3 <i>Ouderschapsplan</i>	14
4.4 Wijziging gezags- of omgangsregeling	14
5. Alimentatie	15
5.1 De hoogte van de alimentatie	15
5.2 Alimentatie voor de kinderen	15
5.3 Alimentatie voor de partner	15
5.4 De duur van de alimentatie voor de partner	16
5.5 Einde alimentatie	16
5.6 Wijze van betaling	16
5.7 Vaststellen van alimentatie	17
5.8 Wijziging van de alimentatie	17
5.9 Alimentatie en de bijstand	17
5.9.1 <i>Beslag</i>	18
5.10 Alimentatie en de belasting	18
6. Huisvesting	19
6.1 Eigen huis	19
6.2 Huurhuis	19
6.3 Huurtoeslag	19
6.4 Andere huisvesting	19
7. Pensioen	20
7.1 Scheiding na 1 mei 1995	20
7.2 Conversie	20
7.3 Eigen recht op pensioen	20
7.4 Eigen zaak	20
7.5 Pensioen en alimentatie	21
7.6 Scheiding vóór 1 mei 1995	21

7.6.1	<i>Als u vóór 27 november 1981 gescheiden bent en de boedel is voor die datum verdeeld</i>	21
7.6.2	<i>Als u gescheiden bent tussen 27 november 1981 en 1 mei 1995</i>	21
8.	Echtscheiding met internationale aspecten	22
8.1	Echtscheiding	22
8.1.1	<i>Rechtsmacht</i>	22
8.1.2	<i>Toepasselijk recht</i>	23
8.1.3	<i>Erkenning</i>	23
9.	Het geregistreerd partnerschap en het homo-huwelijk	24
9.1	Het geregistreerd partnerschap	24
9.1.1	<i>Beëindiging met wederzijds goedvinden</i>	24
9.1.2	<i>Beëindiging via de rechter</i>	24
9.1.3	<i>Omzetting</i>	24
9.2	Het homo-huwelijk	25
10.	Mediation	26
10.1	Voordelen	26
10.2	Nadelen	26
11.	Rechtsbijstand	27
11.1	De kosten	27
12.	Adressen	28

1. Inleiding

De Stichting Vrouwenrechtswinkel Maastricht krijgt veel vragen van cliënten over echtscheiding. Deze brochure is dan ook geschreven voor vrouwen die zich afvragen hoe een echtscheidingsprocedure verloopt en wat de gevolgen van een echtscheiding kunnen zijn.

We hebben ervaren dat deze echtscheidingsbrochure onze cliënten goed op weg helpt. Daarom hebben we het initiatief van deze brochure voortgezet en zijn we gekomen met een vernieuwde brochure. We hebben hiermee geprobeerd zo goed mogelijk aan te sluiten bij de huidige regelingen. Daarbij zijn er een aantal nieuwe onderwerpen toegevoegd. Sinds 1 maart 2009 zijn ouders die gaan scheiden, verplicht om bij een verzoekschrift tot echtscheiding bij de rechtbank een ouderschapsplan in te dienen. Dit geldt voor gemeenschappelijke en eenzijdige verzoeken tot echtscheiding. Ook bij het verzoek tot ontbinding van een geregistreerd partnerschap hoort een ouderschapsplan. Het ouderschapsplan is een verplichte voorwaarde voor het uiteengaan van samenlevenden en in geval van echtscheiding. Het is belangrijk dat partijen hier rekening mee houden. Meer informatie over het ouderschapsplan vindt u verderop in de brochure. Daarnaast zijn in deze vernieuwde echtscheidingsbrochure wijzigingen omtrent het gezag en omgang met betrekking tot kinderen toegevoegd.

Wij hopen dat u na het lezen van deze brochure begrijpt wat er in een echtscheidingsprocedure gebeurt en wat uw mogelijkheden zijn. Let wel dat een echtscheidingsprocedure er op papier makkelijker uitziet dan in de praktijk. U moet deze brochure dan ook zien als een eerste kennismaking met de kenmerken van een echtscheidingsprocedure.

Onze dank gaat uit naar Mw. Mr. Rutten en Mw. Mr. Van Dijk voor hun bijdrage aan de totstandkoming van deze brochure.

Mochten er na het lezen van deze brochure nog onduidelijkheden zijn, of heeft u een meer specifieke vraag, dan kunt u altijd terecht bij de Vrouwenrechtswinkel.

Stichting Vrouwenrechtswinkel Maastricht,
Januari 2010

2. De procedure

2.1 Ontbinding van het huwelijk

Wanneer u besluit om uit elkaar te gaan, zijn er twee mogelijkheden: echtscheiding en scheiding van tafel en bed. Beide mogelijkheden worden hieronder verder besproken.

2.2 Echtscheiding

Er is sprake van echtscheiding als een huwelijk wordt ontbonden. Dit heeft tot gevolg dat:

- de boedel verdeeld wordt;
- indien er kinderen zijn, er geregeld wordt bij welke partner het kind zijn hoofdverblijfplaats heeft;
- in geval van minderjarige kinderen u een ouderschapsplan dient op te stellen;
- een regeling getroffen wordt met betrekking tot de alimentatie, zowel voor de partner als voor de kinderen.

Volgens de wet kunt u slechts scheiden op grond van "*duurzame ontwrichting*". Dat wil zeggen dat voortzetting van het huwelijk volgens (één van) beide partners niet meer mogelijk is. De rechter zal dit verzoek normaliter altijd toewijzen.

Wanneer u wilt scheiden, moet u een advocaat nemen. Hij/zij dient vervolgens een verzoekschrift in bij de rechtbank.

2.3 De echtscheidingsprocedure

2.3.1 De scheiding van tafel en bed

Een oud verschijnsel, waar u misschien wel eens van gehoord heeft, is de scheiding van tafel en bed. Het is vooral bedoeld voor mensen die op principiële gronden niet willen scheiden (meestal geloofsovertuiging), maar die wel formeel hun gescheiden leven geregeld willen zien. Soms wordt de scheiding van tafel en bed nog gebruikt als opstap naar de echtscheiding. In de praktijk komt de scheiding van tafel en bed echter nog maar zeer weinig voor. Daarom behandelen wij dit verschijnsel niet uitgebreid in de brochure.

2.3.2 Het begin van de echtscheidingsprocedure

U kunt op elk moment de echtscheidingsprocedure beginnen. Dit kunt u op twee manieren doen:

- Echtscheiding op eenzijdig verzoek.
- Echtscheiding op gemeenschappelijk verzoek.

Gezien de nieuwe voorwaarden voor het uitspreken van een echtscheiding is het in geval van kinderen verplicht om een ouderschapsplan in te dienen (zie § 4.3.3). Indien communicatie tussen u en uw toekomstige ex-partner nog mogelijk is, kunt u het beste scheiden op gemeenschappelijk verzoek en gezamenlijk het ouderschapsplan opstellen.

2.4 Echtscheiding op eenzijdig verzoek

2.4.1 Verzoekschrift

Echtscheiding op eenzijdig verzoek wil zeggen dat één van de echtgenoten naar een advocaat gaat. De advocaat dient vervolgens bij de rechtbank een *verzoekschrift* in. Wanneer u minderjarige kinderen heeft, dient het verzoekschrift een ouderschapsplan te bevatten. In dit ouderschapsplan kunnen er voorzieningen voor de kinderen, zoals het hoofdverblijf en gezag worden getroffen (zie § 4.3.3). In het verzoekschrift wordt aan de rechter gevraagd de echtscheiding uit te spreken, omdat het huwelijk duurzaam ontwricht is.

In het verzoekschrift worden ook de zogenaamde nevenvoorzieningen gevraagd. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om alimentatie van de echtgenoot, verdeling van de boedel en het huis. In het verzoekschrift kan duidelijk gemaakt worden hoe de scheidende partij de nevenvoorzieningen geregeld wil zien.

VOORBEELD: U wilt graag dat de woning aan u toegewezen wordt. Deze wens legt uw advocaat dan vast in het verzoekschrift.

Na het indienen van het verzoekschrift zorgt de advocaat ervoor dat binnen veertien dagen een kopie van het verzoekschrift door een deurwaarder bij de andere partij wordt bezorgd. Zolang er nog geen uitspraak van de rechter is, kan het verzoekschrift nog ingetrokken worden.

2.4.2 Verweer

De andere partij heeft vervolgens zes weken de tijd om op het verzoekschrift te reageren door middel van een *verweerschrift*. Dit verweerschrift wordt ook met de hulp van een advocaat opgesteld en ingediend. Daarin kan staan dat hij/zij het niet eens is met het verzoek tot scheiden. In de praktijk blijkt echter dat een verweerschrift niet veel soelaas biedt, omdat de rechter het verzoek tot ontbinding van het huwelijk op zich al genoeg bewijs vindt voor de duurzame ontwrichting. De andere partij kan ook in het verweerschrift vermelden dat deze het eens is met het verzoek tot echtscheiding, maar dat hij/zij het niet eens is met de regelingen van de nevenvoorzieningen en/of het ouderschapsplan. De advocaat van de andere partij stuurt binnen die zes weken het verweerschrift naar de rechtbank. De rechtbank stuurt het verweerschrift door naar de echtgenoot die het verzoekschrift heeft ingediend. De rechter kan de termijn van zes weken verlengen als:

- de andere partij tijdig om uitstel vraagt; of
- beide partijen samen om uitstel vragen.

In het verweerschrift kan de verwerende partij ook zelf nevenvoorzieningen vragen. Als dat gebeurt, gaat er opnieuw een termijn van zes weken lopen voor een verweer op dat nieuwe zelfstandige verzoek.

2.4.3 Zitting

Na het indienen van het verzoekschrift en het verweerschrift vindt er een mondelinge behandeling plaats. U krijgt hiervoor een oproep.

De verzoeker is verplicht om op deze zitting te verschijnen. De andere partij is niet verplicht om op te dagen. Het is echter wel raadzaam om deze zitting bij te wonen, aangezien er meestal zwaarwegende belangen op het spel staan. Tijdens de zitting vraagt de rechter aan u en uw partner of u nog iets wilt zeggen dat van belang kan zijn voor de beslissing. Vaak zal de rechter ook proberen om tijdens de zitting gezamenlijk tot een oplossing te komen die voor beide partijen aanvaardbaar is.

Als er geen verweerschrift is ingediend, vindt er geen zitting bij de rechter plaats. De rechter zal de meeste verzoeken dan eenvoudigweg kunnen toewijzen.

2.4.4 Uitspraak

Nadat u en uw partner gehoord zijn, doet de rechter uitspraak. Dat kan enkele weken duren. Die uitspraak wordt een *beschikking* genoemd.

In de beschikking kan onder meer het volgende staan:

- dat de echtscheiding is uitgesproken;
- welke regeling er is getroffen met betrekking tot de kinderen;
- hoe hoog het bedrag aan partneralimentatie is;
- dat de gemeenschap van goederen ontbonden is en dat tot verdeling van de boedel kan worden overgegaan.

2.4.5 Inschrijving van de echtscheidingsbeschikking

De echtscheiding is pas definitief als de beschikking ingeschreven staat in de registers van de burgerlijke stand. U kunt daartoe via uw advocaat een verzoek indienen bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. De inschrijving kan alleen als er geen mogelijkheid tot hoger beroep meer bestaat. Dit kan op twee manieren. Ten eerste kan de termijn om in hoger beroep te gaan verstreken zijn. Ten tweede kunnen u en uw ex-partner in de beschikking berusten. De inschrijving moet uiterlijk binnen 6 maanden gebeuren. Deze 6 maanden beginnen te lopen vanaf het moment waarop niet meer tegen de beschikking in beroep kan worden gegaan. Indien de beschikking niet op tijd wordt ingeschreven, blijft het huwelijk in stand.

2.4.6 Hoger beroep en cassatie

Bent u het niet eens met de beslissing van de rechter, dan kunt u in beroep gaan bij het gerechtshof. Het beroep moet binnen drie maanden na de uitspraak van de rechter ingediend worden. Het hof bekijkt de feiten van uw zaak opnieuw en doet vervolgens weer uitspraak. Bent u het ook met deze beslissing niet eens, dan kunt u nog in cassatie gaan bij de Hoge Raad. Het verzoek tot cassatie moet binnen drie maanden na de uitspraak van het gerechtshof ingediend worden. De Hoge Raad zal niet opnieuw inhoudelijk op de zaak ingaan, maar zal beoordelen of het recht juist is toegepast.

Cassatie komt vooral voor bij huwelijkse voorwaarden en dan met name met betrekking tot het zogenaamde Amsterdamse verrekenbeding.

2.5 Echtscheiding op gemeenschappelijk verzoek

Deze vorm van echtscheiding komt steeds vaker voor. Een echtscheiding op gemeenschappelijk verzoek is goedkoper, kan vaak sneller afgehandeld worden en de afspraken die door de echtgenoten gemaakt zijn, worden over het algemeen beter nagekomen. Daarnaast heeft de praktijk uitgewezen dat partijen op betere voet uit elkaar gaan en dat vooral kinderen minder snel de dupe worden van de scheiding.

De enige vereisten voor een echtscheiding op gemeenschappelijk verzoek zijn dat zowel u als uw partner van mening zijn dat het huwelijk niet langer stand kan houden. Daarnaast moet de verstandhouding nog van dien aard zijn dat u met elkaar in overleg kunt treden. Samen met één (bemiddelings)advocaat worden de zaken rond de scheiding in onderling overleg geregeld. De afspraken die gemaakt worden, worden vastgelegd in een overeenkomst: het *echtscheidingsconvenant*.

Uw advocaat stuurt uw gezamenlijk verzoekschrift vergezeld van het echtscheidingsconvenant (en het ouderschapsplan indien u minderjarige kinderen heeft) naar de rechtbank. Er vindt geen zitting plaats. De rechter zal dan ook de echtscheiding uitspreken, zonder u of uw partner om nadere toelichting te vragen. De rechter neemt altijd de afspraken uit het convenant in de echtscheidingsbeschikking op. Op deze manier krijgen de afspraken kracht van vonnis en kunnen ze ook meteen ten uitvoer worden gelegd.

WAARSCHUWING: Uit onze ervaring blijkt dat veel vrouwen overhaaste beslissingen nemen over voorzieningen die worden getroffen in het echtscheidingsconvenant. Neemt u rustig de tijd om het convenant van begin tot eind door te nemen. Ga bij uzelf na of u het helemaal (dus voor 100%) eens bent met de afspraken die daarin gemaakt worden. Twijfelt u over de inhoud van het convenant, schroom dan niet om advies in te winnen bij de Vrouwenrechtswinkel of om een second opinion bij een andere advocaat te vragen (de Vrouwenrechtswinkel kan u hierbij ook helpen). Teken in geen geval het convenant als u niet zeker bent van de inhoud. Wanneer u het getekend heeft, is het namelijk bindend en is het erg moeilijk om er veranderingen in aan te brengen.

Het is verstandig om het echtscheidingsconvenant, mits alle afspraken erin zijn opgenomen, helemaal af te sluiten. Dit betekent dat er niet meer op teruggekomen kan worden, tenzij natuurlijk beide partijen het eens zijn met een eventuele wijziging van het convenant. De plicht tot nakoming blijft uiteraard wel altijd bestaan.

Mocht er tussen beide echtgenoten toch nog onenigheid ontstaan, dan kan er alsnog, na intrekking van het gemeenschappelijk verzoek, een eenzijdige verzoekschriftprocedure gestart worden.

2.6 Voorlopige voorzieningen

De echtscheidingsprocedure kan een hele tijd duren. Gedurende de procedure is het mogelijk om aan de rechter voorlopige voorzieningen te vragen. Dat betekent dat u aan de rechter een *voorlopige* regeling kunt vragen over bijvoorbeeld:

- toewijzing van de kinderen;
- alimentatie voor de behoeftige partner en de kinderen;
- verdeling van de zorg- en opvoedingstaken omtrent de kinderen;
- toewijzing van de echtelijke woning.

Voorlopige voorzieningen worden met een verzoekschrift aangevraagd. Na het indienen van het verzoekschrift is er een zitting. De rechter beslist na de zitting zo snel mogelijk over de voorlopige voorzieningen. De voorlopige voorzieningen gaan in op het moment dat de rechter de beschikking omtrent de voorlopige voorzieningen heeft uitgebracht. Voorwaarde is wel dat binnen vier weken de echtscheidingsprocedure in gang wordt gezet, anders vervallen de voorlopige voorzieningen weer.

De voorlopige voorzieningen blijven gelden totdat de echtscheiding wordt ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand. Als u het niet eens bent met de voorlopige voorzieningen, kunt u daartegen *niet* in beroep gaan.

Alleen als er zich wijzigingen hebben voorgedaan in de omstandigheden, kunt u een verzoek tot wijziging van de voorlopige voorzieningen bij de rechter indienen.

VOORBEELD: U heeft tijdens uw echtscheiding uw baan verloren en moet alsnog alimentatie aanvragen.

TIP: Wilt u dat de kinderen na de echtscheiding bij u komen wonen, dan is het verstandig om aan de rechter al bij de voorlopige voorzieningen te vragen of de kinderen bij u mogen blijven.

2.7 Maritaal beslag

Tijdens de echtscheidingsprocedure kunt u bij de rechter een verzoekschrift indienen tot '*maritaal beslag*'. Dat betekent dat het voor de echtgenoten onmogelijk wordt om de gezamenlijke spullen en/of geld weg te nemen. In de praktijk is het maritaal beslag vooral handig, omdat dan de volledige boedel door de deurwaarder beschreven wordt.

Beslaglegging kan alleen plaatsvinden:

- als u in gemeenschap van goederen getrouwd bent; en
- indien er een duidelijke vrees is dat de (ex)partner spullen zal weghalen.

Na verlof te hebben gevraagd bij de president van de rechtbank, geeft uw advocaat een deurwaarder opdracht een lijst op te maken van alle goederen. Op die manier staat vast wat de gemeenschappelijke goederen zijn. U kunt ook de gezamenlijke giro- en/of bankrekening laten blokkeren. De voorwaarden om een rekening te laten blokkeren kunt u opvragen bij uw eigen bank.

Mocht uw ex(man) of u daarna zaken meenemen, dan is dat strafbaar en moet de schade worden vergoed.

3. Boedelscheiding

3.1 Gemeenschap van goederen

De meeste mensen zijn in gemeenschap van goederen getrouwd. Dit betekent dat alle goederen, die in de boedel genoemd worden, van beide echtgenoten zijn. Onder deze goederen vallen bijvoorbeeld het geld op de bank, de auto, het huis (ook als het op naam van de (ex)man staat). U heeft ieder recht op de helft. Let wel: u bent ook ieder voor de helft aansprakelijk voor de nog openstaande schulden die gemaakt zijn tijdens het huwelijk, ook als deze niet door u zelf gemaakt zijn!

Zodra u gescheiden bent en de gemeenschap van goederen is ontbonden, kan de boedel verdeeld worden. U kunt hierover samen afspraken maken en deze afspraken vervolgens vastleggen in een overeenkomst. Dat kunt u met behulp van uw advocaat of een notaris doen. De notaris wordt door de rechter benoemd.

Wanneer het niet lukt afspraken te maken dan bepaalt de rechter hoe de boedel verdeeld moet worden. Meestal is dit een nieuwe procedure die los staat van de echtscheidingsbeschikking.

3.2 Huwelijkse voorwaarden

Als u onder huwelijkse voorwaarden bent getrouwd, kan de zaak eenvoudiger zijn. Heeft u bij de notaris laten vastleggen hoe de goederen tussen u en uw (ex)man verdeeld zijn, dan wordt de boedel verdeeld zoals in de huwelijkse voorwaarden is afgesproken. Zijn er spullen waarvan geen huwelijkse voorwaarden zijn opgemaakt dan moeten ze alsnog verdeeld worden.

3.3 Huwelijkse voorwaarden aangaan tijdens het huwelijk

Als u (of uw man) er tijdens het huwelijk achter komt dat hetzij de gemeenschap van goederen, hetzij een bij huwelijkse voorwaarden overeengekomen regeling niet (meer) voldoet aan uw (of zijn) wensen, dan is het mogelijk om alsnog (nieuwe) huwelijkse voorwaarden op te stellen. Hiervoor is wel goedkeuring van de rechtbank nodig. Er zal dan een verzoekschrift ingediend moeten worden met een ontwerp van de notariële akte waar de huwelijkse voorwaarden in staan. De rechtbank zal de goedkeuring weigeren als door het wijzigen of opstellen van de huwelijkse voorwaarden schuldeisers ernstig benadeeld worden.

U moet er wel rekening mee houden dat het aangaan van huwelijkse voorwaarden *tijdens* het huwelijk aanmerkelijk duurder is, dan huwelijkse voorwaarden die zijn aangaan *voor* het huwelijk.

4. Kinderen

4.1 Inleiding

In 1995 is er een wet in werking getreden die het ouderlijk gezag en de omgang tussen ouders en kinderen regelt. Deze wet heeft het een en ander veranderd op het gebied van personen- en familierecht.

Allereerst is de term ouderlijke macht vervangen door de term ouderlijk gezag. De belangrijkste verandering in het personen- en familierecht heeft echter te maken met het ouderlijk gezag na scheiding. Sinds 1995 kunnen ouders over hun eigen kinderen geen voogd of toezienend voogd meer worden. Er zijn nu slechts ouders met en ouders zonder gezag. De ouder zonder gezag heeft met de inwerkingtreding van de wet wel een aantal nieuwe rechten gekregen, namelijk het recht op informatie, het recht op omgang en het recht op consultatie (raadpleging).

Op 1 januari 2002 is er ook een gezagsregeling in werking getreden voor geregistreerde partners en hun kinderen. De partners krijgen tegenwoordig automatisch gezamenlijk gezag over kinderen die *gedurende* hun geregistreerde partnerschap worden geboren. Zie voor meer informatie over het geregistreerd partnerschap paragraaf 9.1.

4.2 Gezag

Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van ouders om hun minderjarige kinderen te verzorgen en op te voeden. Daarnaast heeft een ouder sinds maart 2009 tevens de verplichting om de ontwikkeling van de banden van zijn kind met de andere ouder te bevorderen.

Gedurende het huwelijk oefenen de ouders gezamenlijk het ouderlijk gezag uit. Na echtscheiding blijft het ouderlijk gezag bij beide ouders, tenzij (een van de) ouders de rechter uitdrukkelijk verzoekt om het gezag aan een der ouders toe te wijzen. Omdat de beide ouders het gezag automatisch houden na de scheiding, komt, in tegenstelling tot vroeger, de verdeling van het gezag tegenwoordig meestal niet meer ter sprake. Een verzoek om eenhoofdig gezag zal slechts op uitzonderlijke gronden worden toegewezen. Er moet dan sprake zijn van zeer ernstig wangedrag van de andere ouder waardoor een onaanvaardbaar risico ontstaat dat het kind klem of verloren raakt tussen beide ouders, of van omstandigheden die maken dat eenhoofdig gezag noodzakelijk is in het belang van het kind. De rechter vindt een slechte communicatie tussen ouders onvoldoende reden voor eenhoofdig gezag. De rechter zal dan vaak, met behulp van de Raad voor de Kinderbescherming, een onderzoek instellen.

Bij de toewijzing van de kinderen aan een van de ouders gaat de rechter uit van het belang van het kind. Als de ouders er samen niet uit komen, volgt er een ouderverhoor op de rechtbank en kan er informatie ingewonnen worden bij de Raad voor de Kinderbescherming. Als het kind 12 jaar of ouder is, krijgt deze een brief van de Rechtbank waarin wordt gevraagd of het kind zijn/haar mening wil kenbaar maken aan de rechter. Dit kan het kind doen door een brief te schrijven of bij de rechtbank door de rechter te worden gehoord. Op basis van deze informatie neemt de rechter een beslissing.

Tip: Als u en uw partner het niet eens zijn over de vraag bij wie het kind komt te wonen, zal de rechter hierover een beslissing nemen. Het is verstandig om te zorgen dat het kind bij voorlopige voorziening aan u wordt toegewezen. Als het kind eenmaal bij een van de ouders woont, zal de rechter namelijk geneigd zijn deze situatie in stand te houden omdat het niet wenselijk is dat het kind veel heen en weer verhuist.

4.2.1 Ouderlijk gezag van een ouder met een niet-ouder

Indien het gezag over een kind bij een van de ouders berust, is het mogelijk dat deze ouder met een ander die geen ouder van het kind is, het gezamenlijk ouderlijk gezag over het kind uitoefent. De niet-ouder dient dan wel in een nauwe persoonlijke betrekking tot het kind te staan. Meestal gaat het om de (nieuwe) partner van de ouder met gezag. Dit kan zowel een man als een vrouw zijn.

Om het gezamenlijk ouderlijk gezag te krijgen, moeten de ouder met gezag en de partner samen een verzoek tot gezamenlijk gezag bij de rechtbank indienen. De rechter kijkt of door het gezamenlijk gezag de belangen van het kind niet worden geschaad. Als het kind 12 jaar of ouder is, wordt hij/zij door de rechter gehoord.

Indien er nog een andere ouder (zonder gezag) is, wordt deze door de rechter opgeroepen om zijn mening kenbaar te maken. In dat geval zijn er twee extra vereisten voor de toewijzing van het gezamenlijk ouderlijk gezag. Het eerste is dat de nauwe persoonlijke betrekking van de partner tot het kind moet blijken uit tenminste een jaar opvoeding en verzorging van het kind. Het tweede vereiste is dat de ouder met gezag voorafgaand aan het verzoek ten minste drie aaneengesloten jaren alleen met het gezag belast is geweest.

Het gevolg van gezamenlijk gezag is dat de ouder en diens partner samen verantwoordelijk zijn voor het kind. De partner kan optreden als wettelijke vertegenwoordiger van het kind en wordt onderhoudsplichtig ten aanzien van het kind. Tevens kan een verzoek tot gezamenlijk gezag vergezeld gaan met een verzoek om de naam van het kind te wijzigen in die van de partner.

4.2.2. Co-ouderschap

Als u gezamenlijk gezag gaat uitoefenen met uw ex-partner, bestaat ook de mogelijkheid van co-ouderschap. Dit houdt in dat beide ouders een gelijk deel van de verzorging en opvoeding van het kind op zich nemen, dit wordt afgesproken in een co-ouderschapsovereenkomst.

Co-ouderschap betekent dat uw kind de ene helft van de tijd bij u woont en de andere helft van de tijd bij uw ex-man. Het is echter vaak erg moeilijk om te voldoen aan de praktische voorwaarden die gesteld zijn aan co-ouderschap. Een full-time baan van een van de ouders is bijvoorbeeld lastig te combineren met co-ouderschap. Bovendien is het een vereiste dat de ouders redelijk dicht bij elkaar wonen en dat het kind dezelfde school kan blijven bezoeken.

Ondanks de beste voornemens van beide ouders, komt, door deze strenge eisen, van co-ouderschap in de praktijk weinig terecht. In vrijwel alle gevallen wordt alsnog een omgangsregeling afgesproken.

4.3 Omgang, informatie en consultatie

De ouder bij wie het kind niet verblijft, heeft recht op omgang, informatie en consultatie. Deze rechten worden door de rechter niet snel afgenomen of beperkt, hij zal echter wel altijd de belangen van het kind in het oog houden.

4.3.1 Omgang

Elke ouder heeft, behoudens bijzondere gevallen, recht op omgang met het kind en informatie over het kind. Dit recht heeft ook de ouder zonder gezag. Als het de echtgenoten niet lukt om zelf een regeling met betrekking tot de omgang met het kind vast te stellen, stelt de rechter een omgangsregeling vast.

Ook anderen dan de ouders, die in een nauwe persoonlijke betrekking tot het kind staan, hebben recht op omgang. Dit kunnen bijvoorbeeld de grootouders of de biologische vader van het kind zijn. Ook voor hen kan de rechter een omgangsregeling met het kind vaststellen. Een nauwe persoonlijke betrekking is van doorslaggevende betekenis, de enkele bloedband is niet voldoende.

4.3.2 Informatie en consultatie

Daarnaast heeft de ouder zonder gezag het recht op informatie en consultatie. De ouder bij wie het kind verblijft, heeft de plicht om de andere ouder te informeren over "gewichtige zaken die de persoon en het vermogen van het kind betreffen".

Tevens dient de andere ouder te worden geraadpleegd over belangrijke beslissingen die het kind aangaan. Men kan hierbij denken aan de schoolkeuze en de gezondheid van het kind.

Ook derden kunnen verplicht worden informatie over het kind te verstrekken aan de ouder zonder gezag. Bijvoorbeeld leraren en artsen. Deze hebben echter wel rekening te houden met de belangen van het kind en met hun beroepsgeheim.

4.3.3 Ouderschapsplan

Sinds 1 maart 2009 is het voor ouders die willen gaan scheiden en samen minderjarige kinderen hebben, verplicht om bij een verzoekschrift tot echtscheiding bij de rechtbank een ouderschapsplan in te dienen. Dit geldt voor gemeenschappelijke en eenzijdige verzoeken tot echtscheiding. Bovendien is dit tevens een verplichting bij beëindiging van een geregistreerd partnerschap, een scheiding van tafel en bed en voor samenwonende ouders die gezamenlijk het gezag over hun kinderen uitoefenen. Zonder een ouderschapsplan kan er niet gescheiden worden.

De regeling gaat ervan uit dat beide ouders na de scheiding gezamenlijk verantwoordelijk blijven voor de kinderen. Als zij samen het gezag houden dan zijn goede, controleerbare afspraken belangrijk om problemen in de toekomst te voorkomen. Conflicten rond scheidingen kunnen een schadelijke invloed hebben op de ontwikkeling van kinderen. In het ouderschapsplan worden in ieder geval afspraken opgenomen over de zorgverdeling, kinderalimentatie en informatie-uitwisseling over belangrijke aangelegenheden met betrekking tot de persoon en het vermogen van de minderjarige kinderen.

Niet alle ouders zijn in staat afspraken te maken over hun scheiding of om conflicten die na de scheiding ontstaan, op te lossen. Hulp van derden is dan gewenst. De rechter kan ze naar een bemiddelaar verwijzen. Dit gebeurt slechts als hij voor partijen mogelijkheden ziet om tot afspraken te komen.

Het verzoekschrift moet vermelden over welke gevraagde voorzieningen overeenstemming is bereikt en over welke gevraagde voorzieningen een verschil van mening bestaat met de gronden daarvoor. Tevens moet het verzoekschrift vermelden op welke wijzen de kinderen zijn betrokken bij het opstellen van het ouderschapsplan.

4.4 Wijziging gezags- of omgangsregeling

Een verzoek tot wijziging van de bestaande regeling met betrekking tot omgang of gezag kan door de ouders of een van de ouders worden ingediend bij de rechter. Hiervoor is vereist dat er een wijziging in de omstandigheden is opgetreden of dat er bij de eerdere vaststelling gegevens zijn gebruikt die niet volledig of onjuist waren.

Het belang van het kind staat altijd voorop bij het wijzigen van de regeling!

5. Alimentatie

Net zoals tijdens het huwelijk, zijn echtgenoten ook na de ontbinding van het huwelijk verplicht elkaar te onderhouden. Dit geldt ook voor het geregistreerd partnerschap. Als een van de partners en de kinderen niet voor zichzelf in hun levensonderhoud kunnen voorzien, moet de andere partner (met inkomen) een bijdrage leveren in de kosten van hun levensonderhoud. Dit noemt men *alimentatie*.

5.1 De hoogte van de alimentatie

De hoogte van de alimentatie voor zowel de behoeftige partner als de kinderen, wordt steeds op dezelfde manier bepaald. Het uitgangspunt hierbij is de behoefte van de partner en de kinderen. De behoefte van de kinderen kan worden bepaald aan de hand van de NIBUD-normen. Daarnaast wordt gekeken naar de draagkracht van degene die de alimentatie moet betalen. De kinderalimentatie gaat altijd voor de partneralimentatie. Het feit dat de meest verdienende partner kinderalimentatie moet betalen, is van invloed op zijn draagkracht en dus ook op de hoogte van de partneralimentatie die hij/zij nog kan betalen.

De hoogte van de alimentatie is op voorhand nooit precies te beoordelen. Ingewikkelde berekeningen gaan hieraan vooraf. De draagkracht en de behoefte worden in de regel berekend aan de hand van de alimentatienormen van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (hierna: TREMA-normen). Om de behoeften van de behoeftige partner vast te stellen, wordt onder meer gekeken naar de duur van het huwelijk, de welstand tijdens het huwelijk, de kosten van het levensonderhoud, het recht op een bijstandsuitkering en de mogelijkheid om te werken. De hoogte van het huidige en het toekomstige inkomen en de uitgaven van de meest verdienende partner zijn van belang bij de bepaling van de draagkracht. De rechter mag, bij de vaststelling van de alimentatie, afwijken van de TREMA-normen.

5.2 Alimentatie voor de kinderen

Het achterliggende idee voor de kinderalimentatie is dat beide ouders ook na de scheiding financieel verantwoordelijk blijven voor de kinderen. De aanspraak op kinderalimentatie hangt echter wel samen met de leeftijd van het kind. Ouders zijn verplicht hun minderjarige kinderen (jonger dan 18 jaar) te onderhouden. Voor jongmeerderjarigen tussen de 18 en 21 jaar zijn ouders verplicht de kosten van het levensonderhoud en studie te betalen. Een meerderjarig kind, ouder dan 21 jaar, wordt geacht in staat te zijn in zijn of haar eigen levensonderhoud te kunnen voorzien. Echter indien een meerderjarige behoeftig is, heeft ook deze recht op alimentatie.

Bij voorlopige voorziening kunt u de rechter al laten bepalen wat de bijdrage in de kosten van verzorging en opvoeding van de kinderen wordt. Bij de definitieve uitspraak tot echtscheiding, stelt de rechter het uiteindelijke bedrag vast dat uw (ex)man aan kinderalimentatie moet betalen. Bij ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed blijft een eerder (namelijk bij de scheiding van tafel en bed) opgelegde kinderbijdrage doorlopen, tenzij daarvan wijziging wordt gevraagd.

Het bedrag aan kinderalimentatie kan per kind verschillen. Daarbij spelen zowel de behoefte van het kind (hoeveel heeft een kind nodig en wat is uw kind gewend) als de leeftijd van het kind een rol.

5.3 Alimentatie voor de partner

Iedere partner kan voor zichzelf alimentatie vragen als hij/zij niet in zijn/haar eigen levensonderhoud kan voorzien. Bijvoorbeeld als u geen of weinig inkomen heeft of als u nog kleine kinderen te verzorgen heeft.

De alimentatie voor de kinderen staat helemaal los van de hoogte van de alimentatie voor de partner. Dat betekent dat zowel voor de vraag of alimentatie betaald moet worden als hoe hoog dat bedrag moet zijn, apart naar de situatie van de kinderen en die van de behoeftige partner gekeken wordt. Het is wel zo dat eerst de kinderalimentatie moet worden betaald. Blijft er nog geld over, dan is dit bestemd voor de alimentatie voor de partner. In de meeste gevallen is dat nog steeds de vrouw.

5.4 De duur van de alimentatie voor de partner

Sinds 1 juli 1994 is de duur van de alimentatie maximaal 12 jaar, vanaf het moment dat de echtscheiding is ingeschreven. Als de rechter geen termijn heeft vastgesteld, eindigt de betaling van de alimentatie dan ook automatisch na 12 jaar. De alimentatieplicht kan ook korter zijn dan 12 jaar. Dat is het geval als het gaat om een huwelijk zonder kinderen dat niet langer dan 5 jaar heeft geduurd. De alimentatieplicht kan in dat geval niet langer duren dan de duur van het huwelijk.

VOORBEELD: Bent u 3 jaar getrouwd geweest en zijn er geen kinderen geboren binnen het huwelijk, dan krijgt u slechts 3 jaar alimentatie. In uitzonderlijke omstandigheden en als u in grote financiële problemen komt, kunt u daarna de rechter nog verzoeken om verlenging van de alimentatie..

5.5 Einde alimentatie

Aan de verplichting tot betaling van alimentatie kan verder een einde komen indien:

- de alimentatiegerechtigde geen behoefte meer heeft;
- de draagkracht van de alimentatieplichtige nihil wordt;
- de alimentatieplichtige overlijdt;
- de alimentatiegerechtigde overlijdt;
- de alimentatiegerechtigde huwt, een geregistreerd partnerschap aangaat ofwel duurzaam samenwoont;
- de afgesproken of wettelijk vastgestelde termijn verstreken is.

5.6 Wijze van betaling

De meest gebruikelijke wijze voor de betaling van alimentatie is dat de alimentatieplichtige *per maand* een vast bedrag voldoet. In het geval van kinderalimentatie moet de kinderbijdrage worden voldaan aan de verzorgende ouder, dan wel aan de jongmeerderjarige. Op schriftelijk verzoek van (een van de) partijen kan de betaling van de kinder- en partneralimentatie geregeld worden via het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (hierna: LBIO). Dat kan in de volgende gevallen, als:

- u en uw (ex)man dat allebei willen;
- de betalende ouder de alimentatie wil regelen via het LBIO;
- er een betalingsachterstand is van minstens 3 maanden. (*VOORBEELD: uw (ex)man heeft het laatste half jaar niet meer betaald*)

Als het LBIO de inning overneemt, draagt de betalende ouder de alimentatie over aan het LBIO. Het LBIO keert vervolgens de alimentatie uit aan de verzorgende ouder of aan de jongmeerderjarige. Het LBIO kan dus de inning van beide alimentatievormen van u overnemen. Wat betreft de partneralimentatie is het echter wel raadzaam om inning door het LBIO goed te overwegen, aangezien dit gevolgen kan hebben voor de mogelijkheid om bijstand aan te vragen. Inschakeling van het LBIO is niet gratis. Bij elke inning wordt minimaal € 11,34 in rekening gebracht bij de betalende ouder.

Het is mogelijk dat de alimentatie in vreemde valuta wordt voldaan (als de onderhoudsplichtige in het buitenland woonachtig is). Tevens kan de partneralimentatieverplichting worden afgekocht door een bedrag ineens te voldoen.

Alimentatie afkopen kan echter alleen bij overeenkomst tot stand worden gebracht. Gelet op de fiscale gevolgen van de afkoopregeling voor beide partijen, is het raadzaam hieromtrent een fiscalist te raadplegen.

5.7 Vaststellen van alimentatie

Bij een scheiding kunt u samen met uw (ex)man een afspraak maken over de hoogte en betaling van de alimentatie. Indien u er niet uitkomt samen met uw (ex)partner dan wordt de alimentatie door de rechter vastgesteld. Hierbij is het niet van belang aan wie de echtscheiding te wijten is.

Komt u zelf de alimentatie overeen dan is het raadzaam de afspraken vast te leggen in een overeenkomst, ook wel convenant genoemd. Mocht het later tot onenigheid komen, dan heeft u een makkelijke manier om de alimentatie af te dwingen.

5.8 Wijziging van de alimentatie

Tussentijds kan de alimentatie gewijzigd of beëindigd worden. Dit geldt zowel voor het bedrag als voor de duur van de alimentatie. Hiertoe kan op initiatief van u of uw (ex)man door een advocaat een verzoekschrift worden ingediend bij de rechter die de oorspronkelijke beslissing over de alimentatie heeft genomen.

Het bedrag kan gewijzigd worden op grond van wijziging van omstandigheden. Voorbeelden van gewijzigde omstandigheden zijn:

- de behoeftige partner heeft zelf werk gekregen;
- de behoeftige partner gaat samenleven met een ander;
- het inkomen van de betalende partner is veranderd;
- de (ex)partner die de alimentatie betaalt, gaat met een ander samenleven;
- de kinderen gaan zelf verdienen.

Tevens kan het bedrag gewijzigd worden als er bij de rechterlijke uitspraak van verkeerde gegevens (bewust) is uitgegaan of indien er (bewust) van de wettelijke maatstaven is afgeweken.

5.9 Alimentatie en de bijstand

Als aanvulling op uw alimentatie kunt u aanspraak maken op een bijstandsuitkering wanneer u te weinig geld heeft om te voorzien in het levensonderhoud. Deze uitkering kunt u afhankelijk van uw situatie aanvragen bij de gemeente of UWV Werkbedrijf. Zij zorgen er vervolgens voor dat uw inkomsten uit werk of alimentatie worden aanvult tot het bijstandsniveau.

Het is belangrijk zo snel mogelijk een uitkering aan te vragen, omdat deze geen terugwerkende kracht heeft.

VOORBEELD: U heeft recht op een uitkering in de maand augustus; u vraagt de uitkering pas in november aan, dan ontvangt u pas geld in november en niet vanaf augustus. Uw recht op bijstand ontstaat vanaf het moment dat u deze aanvraagt.

Voordat u een uitkering ontvangt, vindt er een uitkeringsintake plaats bij de gemeente of UWV Werkbedrijf. Het is raadzaam om voor deze intake zoveel mogelijk papieren, zoals uw paspoort, uw echtscheidingspapieren en een schriftelijk stuk waaruit blijkt dat u niet meer bij uw (ex) man woont, mee te nemen. U dient in ieder geval een legitimatiebewijs mee te nemen (www.rechtbijstand.nl).

Als u geen alimentatie heeft gevraagd in de echtscheidingsprocedure (of als u uitdrukkelijk met uw (ex)man heeft afgesproken dat u geen alimentatie wilt), heeft de bijstandsuitkerende gemeente toch het recht om een deel van uw uitkering te verhalen op het inkomen van uw (ex)man. Dit staat ongeveer gelijk aan het bedrag dat hij anders

aan alimentatie aan u zou moeten betalen. Uw (ex)man is immers nog steeds verplicht om een bijdrage te leveren aan uw kosten van het levensonderhoud.

Als u wel alimentatie van uw (ex)man ontvangt, maar u wilt liever niets meer met uw (ex)man te maken hebben, kan het misschien verstandig zijn om te vragen of uw (ex)man de alimentatie aan de Sociale Dienst betaalt. Zij betalen dan op hun beurt de volledige bijstandsuitkering aan u uit. Zo weet u zeker dat de alimentatie aan u wordt uitbetaald en bent u niet afhankelijk van de betaling van de alimentatie door uw (ex)man.

5.9.1 Beslag

Als uw (ex)man in gebreke blijft alimentatie te betalen, kunt u door een deurwaarder beslag laten leggen op zijn loon of andere periodieke uitkeringen. Op deze manier kan uw (ex)man verhinderd worden het aan u verschuldigde bedrag te besteden aan iets anders.

5.10 Alimentatie en de belasting

Over het bedrag aan alimentatie dat u voor de kinderen ontvangt, hoeft u geen belasting te betalen. Alimentatie voor uzelf is een brutobedrag en wordt wel belast. U moet er dan ook de premies voor de volksverzekering over betalen.

Als uw alimentatie wordt aangevuld met een bijstandsuitkering, is de belasting al verrekend. U krijgt dan geen aparte aanslag. Voor verdere informatie kunt u contact opnemen met het belastingkantoor.

6. Huisvesting

In de echtscheidingsprocedure wordt meestal gesproken van de echtelijke woning. Als de echtscheiding is uitgesproken moet ook bepaald worden wie in de woning mag blijven wonen.

6.1 Eigen huis

Als u in gemeenschap van goederen bent getrouwd, zal het van de verdeling afhangen of u de woning krijgt toegewezen. Indien wordt besloten dat u de woning krijgt, dan kunt u in de woning blijven wonen. Daar staat vaak wel tegenover dat u de helft van de overwaarde van het huis aan uw (ex)man moet betalen.

Het is ook mogelijk dat het huis verkocht wordt. In dat geval wordt de waarde van het huis verminderd met de resterende schulden (bijvoorbeeld de hypotheek). Vervolgens krijgt ieder de helft van de opbrengst. Bespreek met uw advocaat wat de beste oplossing is.

Als u onder huwelijkse voorwaarden getrouwd bent, blijkt uit de akte wie eigenaar van het huis is en blijft. Is uw (ex)man de eigenaar, dan kunt u nog wel korte tijd in het huis blijven wonen, zeker als u tijdens de echtscheidingsprocedure de woning toegewezen hebt gekregen. Als het huis op uw naam staat, kunt u vanzelfsprekend in het huis blijven wonen.

6.2 Huurhuis

Als de woning een huurhuis is, kan de rechter beslissen wie huurder van de woonruimte wordt. Het maakt bij de toewijzing van de huurwoning niet uit of u in gemeenschap van goederen of onder huwelijkse voorwaarden getrouwd bent geweest. Het is ook niet van belang of de huurovereenkomst op uw naam stond of op die van uw (ex)man. De verhuurder is verplicht, indien nodig, om het huurcontract te wijzigen. Doorgaans mag de vrouw in het huurhuis blijven wonen als de kinderen minderjarig of meerderjarig zijn, nog thuis wonen en aan haar zijn toegewezen.

6.3 Huurtoeslag

Wie teveel huur betaalt in verhouding tot het gezinsinkomen, kan onder bepaalde voorwaarden huurtoeslag krijgen. Om te bepalen of er recht bestaat op huurtoeslag en voor de hoogte ervan, houdt men rekening met het huidige inkomen. De huurtoeslag kunt u rechtstreeks bij de belastingdienst aanvragen. Voor meer informatie hierover kunt u het beste contact opnemen met de belastingtelefoon of kijken op www.toeslagen.nl.

6.4 Andere huisvesting

Het is mogelijk dat u straks geen woonruimte meer heeft, omdat u niet meer in uw oude huis wilt of kunt blijven wonen. U moet zich daarom zo snel mogelijk bij de gemeente inschrijven als woningzoekende. U kunt zich ook bij een woningbouwvereniging in laten schrijven. Daarnaast is het altijd verstandig om zelf actief naar woonruimte te zoeken. De wachttijden bij zowel de gemeente als de woningbouwverenigingen kunnen lang zijn. U kunt zich bijvoorbeeld aanmelden bij een makelaar, die ook aan woningbemiddeling doet. Nadeel hiervan is dat er vaak bemiddelingskosten betaald moeten worden.

Als u ouder bent dan 28 jaar of jonger bent dan 28 jaar en minderjarige kinderen heeft of een huis achterlaat in Maastricht dan kunt u binnen een jaar in aanmerking komen voor een woning in Maastricht. Hiervoor dient u zich in te schrijven bij het Woningburo in Maastricht. U kunt hierbij geen voorkeur opgeven voor een bepaalde wijk en als u een woning weigert, verliest u uw prioriteit.

7. Pensioen

Na de scheiding hebben zowel u als uw (ex)man recht op een deel van het ouderdomspensioen van de ander dat tijdens het huwelijk is opgebouwd. Op deze verdeling is de Wet Verevening pensioensrechten (WVPS) van toepassing, deze wet is op 1 mei 1995 in werking getreden. Dit betekent dat mensen die vòòr 1 mei 1995 gescheiden zijn een andere pensioensverdeling krijgen, aangezien de WVPS op deze scheidingen niet van toepassing is. De precieze regeling kunt u lezen in paragraaf 7.6.

7.1 Scheiding na 1 mei 1995

U heeft recht op de helft van het ouderdomspensioen van uw (ex)man dat tijdens het huwelijk opgebouwd is. Evengoed kan het ook zo zijn dat uw (ex)partner recht heeft op de helft van het door u opgebouwde ouderdomspensioen. Het maakt hierbij niet uit of u in gemeenschap van goederen of onder huwelijkse voorwaarden getrouwd bent geweest. Samen met uw (ex)echtgenoot kunt u ook een andere verdeling van het ouderdomspensioen afspreken.

U heeft géén recht op de helft van het pensioen als uit de huwelijkse voorwaarden of uit het echtscheidingsconvenant duidelijk blijkt dat u afziet van uw deel van het ouderdomspensioen.

Om het recht op uitbetaling van uw deel van het ouderdomspensioen veilig te stellen, dient u het formulier "Mededeling van scheiding in verband met verdeling van ouderdomspensioen" in te vullen en *binnen twee jaar na inschrijving van de scheiding* bij de burgerlijke stand naar het pensioenfonds te sturen. De deadline van 2 jaar is heel strikt, als u het formulier niet op tijd instuurt, zal het pensioenfonds het niet in behandeling nemen. U verliest dan uw recht op een gedeelte van het pensioen niet, maar u zal dan niet langer recht hebben op rechtstreekse uitbetaling door de pensioenuitvoerder, maar zal voor uitbetaling afhankelijk zijn van uw (ex)man.

Als uw (ex)man meerdere werkgevers heeft gehad, moet het formulier naar de verschillende pensioenfonds gestuurd worden, dit kan nagevraagd worden bij de werkgevers. Het pensioenfonds zal alleen het pensioen uitkeren dat tijdens het huwelijk is opgebouwd.

7.2 Conversie

Bij conversie wordt het deel van het ouderdomspensioen van de (ex)partner, degene die het pensioen heeft opgebouwd, samen met het nabestaandenpensioen voorgoed omgezet in een eigen ouderdomspensioen. Na de conversie heeft u uw eigen ouderdomspensioen. In praktijk is dit een ingewikkelde constructie en zult u hierbij altijd de hulp van een advocaat moeten inschakelen.

7.3 Eigen recht op pensioen

Voor alle pensioenverdelingen geldt dat als u zelf een eigen recht op pensioen heeft opgebouwd, uw ex-man ook recht kan hebben op de helft van de tijdens het huwelijk door u opgebouwde ouderdomspensioenrechten.

7.4 Eigen zaak

Indien u samen met uw (ex)man een eigen zaak heeft dan valt het pensioen vaak onder eigen beheer. U bent dan voor de uitbetaling van het pensioen afhankelijk van uw (ex)man. Dit kan lastig zijn. Een oplossing hiervoor zou kunnen zijn dat uw pensioendeel

ondergebracht wordt bij een onafhankelijke verzekeringsmaatschappij. Het is verstandig om hierbij een advocaat in te schakelen.

7.5 Pensioen en alimentatie

Pensioenverevening en alimentatie staan los van elkaar, maar beïnvloeden elkaar wel. Als er nadat uw (ex)man 65 jaar is geworden nog alimentatie uitbetaald wordt, kan dit door het recht van pensioen worden stopgezet. Voor deze alimentatiewijziging is geen rechterlijke beslissing nodig, dit kan ook per brief geregeld worden. Echter als de verstandhouding niet goed is, raden wij u aan om het toch via de rechter te regelen. De beschikking waarin u partneralimentatie is toegekend, kan namelijk volgens de wet eigenlijk alleen gewijzigd worden via een andere rechterlijke beschikking.

7.6 Scheiding vóór 1 mei 1995

7.6.1 Als u vóór 27 november 1981 gescheiden bent en de boedel is voor die datum verdeeld

Vóór 1981 gold dat u na een echtscheiding geen recht had op een deel van het ouderdomspensioen van uw (ex)man. Dat is veranderd na 1 mei 1995, toen de Wet Pensioensverevening in werking trad.

Het grootste probleem in deze situatie is dat u binnen twee jaar (dus tot 1 mei 1997) een aanvraag tot een deel van het pensioen bij het pensioenfonds had moeten indienen. Inmiddels is het niet meer aannemelijk dat deze situatie zich nog veelvuldig voor zal doen. Mocht u toch nog vragen hebben, dan kunt u natuurlijk altijd contact met ons opnemen.

7.6.2 Als u gescheiden bent tussen 27 november 1981 en 1 mei 1995

U heeft recht op pensioenverdeling als u in gemeenschap van goederen getrouwd bent geweest. Het pensioen dat is opgebouwd tijdens het huwelijk maakt deel uit van die gemeenschap van goederen. Als de gemeenschap na scheiding wordt verdeeld, betekent dat ook dat het ouderdomspensioen tussen u en uw (ex)man verdeeld wordt. De verdeling vindt plaats aan de hand van de ingewikkelde berekening uit het zogenaamde "Boon en Loon-arrest" (een 'arrest' is een uitspraak van het hoogste gerecht in Nederland, dergelijke uitspraken worden vaak als richtlijnen gebruikt).

In de praktijk blijkt dat de vrouw vaak, ook al heeft ze recht op de helft van het pensioen, niets of slechts een klein deel heeft ontvangen.

U kunt nog steeds dat deel van het ouderdomspensioen waar u recht op heeft, opeisen. Voorwaarde is dan wel dat tijdens de boedelscheiding niets geregeld is over het pensioen.

Als u uw deel van het pensioen (alsnog) wilt opeisen, dan kunt u samen met uw (ex)man tot een verdeling van het pensioen komen of contact opnemen met uw advocaat.

8. Echtscheiding met internationale aspecten

In onze multiculturele samenleving komen huwelijken met een internationaal karakter steeds vaker voor. Bijvoorbeeld wanneer het huwelijk in het buitenland is gesloten of de partners een verschillende nationaliteit hebben. Als zo'n huwelijk ontbonden moet worden, levert dat voor de Nederlandse rechter diverse vragen op:

- is de Nederlandse rechter bevoegd (rechtsmacht);
- is het Nederlandse recht toepasselijk; en
- wordt de Nederlandse uitspraak en tenuitvoerlegging erkend in het buitenland?

Deze vragen zijn problemen van het internationale privaatrecht (ipr). Het ipr is een specialisme waarbij niet alleen de Nederlandse wet maar ook diverse internationale verdragen en buitenlandse wetgeving in acht moeten worden genomen. In de praktijk kunnen zich allerlei complicaties voordoen waarop een niet-gespecialiseerde advocaat niet steeds bedacht zal zijn. Ter algemene oriëntatie volgt in de volgende paragrafen slechts een globale behandeling van de rechtsmacht, het toe te passen recht en erkenning ten aanzien van echtscheidingen. Voor meer specifieke informatie hierover en over alimentatie, ouderlijk gezag en de verdeling van de huwelijksgemeenschap met een internationaal karakter dient u contact op te nemen met een ipr-specialist (zie achter in brochure).

8.1 Echtscheiding

8.1.1 Rechtsmacht

De Nederlandse rechter komt rechtsmacht toe (internationale bevoegdheid) met betrekking tot echtscheiding, scheiding van tafel en bed en ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed. De voorwaarden hiervoor zijn dat ten tijde van de indiening van het verzoekschrift:

- de echtgenoten in Nederland wonen; of
- de laatste woonplaats van de echtgenoten in Nederland ligt, indien één van de echtgenoten nog in Nederland verblijft; of
- de verweerder (dus diegene die niet het verzoek tot echtscheiding doet) in Nederland woont; of
- bij een gemeenschappelijk verzoek, in ieder geval één van de echtgenoten in Nederland woont; of
- de verzoeker voorafgaand aan het verzoek minstens een jaar in Nederland woont; of
- de verzoeker onmiddellijk voorafgaand aan het verzoek sinds zes maanden in Nederland woont én Nederlander is; of
- beide echtgenoten Nederlands zijn.

Deze voorwaarden gelden ook voor de rechtsmacht voor de meeste voorlopige voorziening(en).

Met betrekking tot het gezag over en de omgang met de kinderen na de echtscheiding is de Nederlandse rechter bevoegd als:

- de kinderen in Nederland verblijven; of
- de kinderen niet in Nederland, maar wel in een EU-lidstaat verblijven én de echtgenoten de bevoegdheid van de Nederlandse rechter aanvaarden en deze bevoegdheid door het belang van het kind wordt gerechtvaardigd.

De Nederlandse rechter is echter niet bevoegd indien hij zich, wegens de geringe verbondenheid van de zaak met de Nederlandse rechtssfeer, niet in staat acht het belang van het kind naar behoren te beoordelen.

Met betrekking tot de echtelijke woning is de Nederlandse rechter alleen bevoegd als de woning in Nederland staat.

8.1.2 Toepasselijk recht

De Nederlandse wet stelt een (beperkte) rechtskeuze van partijen voorop: partijen mogen onafhankelijk van de nationaliteit(en) die zij bezitten, steeds kiezen voor de toepassing van het Nederlandse recht of voor hun gemeenschappelijk nationaal recht.

De rechtskeuzemogelijkheden maken voor partijen een echtscheiding alsnog mogelijk indien de gemeenschappelijke nationale wet echtscheiding niet kent. De rechtskeuze kan gevolgen hebben voor de alimentatie. U dient hierover dan ook goed door een specialist geïnformeerd te worden.

Indien u het niet eens kunt worden over het toe te passen recht, zal de rechter (ambtshalve) het toepasselijk recht vaststellen. De (gewone) gemeenschappelijke woonplaats ten tijde van het indienen van het verzoek en de werkelijke maatschappelijke band met het land van de gemeenschappelijke nationaliteit spelen hierbij een rol.

8.1.3 Erkenning

De Nederlandse uitspraak tot echtscheiding wordt in het buitenland erkend indien met het betrokken land een erkenningsverdrag is gesloten en aan de erkenningsvoorwaarden is voldaan. Indien er geen verdrag is, hangt de erkenning af van de erkenningsregels van het betreffende land.

9. Het geregistreerd partnerschap en het homo-huwelijk

9.1 Het geregistreerd partnerschap

Het geregistreerd partnerschap is bedoeld voor mensen die niet kunnen of willen trouwen. Voor het sluiten van een geregistreerd partnerschap moet een akte worden opgemaakt door een ambtenaar van de burgerlijke stand. Met ingang van 1 januari 2002 krijgen geregistreerde partners automatisch gezamenlijk gezag over kinderen die *tijdens* hun partnerschap zijn geboren. Kinderen geboren tijdens een geregistreerd partnerschap hebben in beginsel alleen een familierechtelijke band met de moeder. Door erkenning van het kind door de vader, heeft de vader evenals de moeder automatisch (van rechtswege) het gezag over het kind.

U moet er rekening mee houden dat het geregistreerd partnerschap in de meeste landen niet erkend zal worden, met uitzondering van enkele Scandinavische landen.

9.1.1 Beëindiging met wederzijds goedvinden

Het geregistreerd partnerschap kan beëindigd worden met wederzijds goedvinden. De partners dienen met hulp van een advocaat of notaris een overeenkomst op te stellen, waarin in elk geval moet staan dat het geregistreerd partnerschap duurzaam is ontworpen en dat de partners de registratie om die reden ongedaan willen maken. Daarnaast dient de beëindigingsovereenkomst afspraken te bevatten over belangrijke zaken zoals de verdeling van de bezittingen, partneralimentatie, woonruimte en de verrekening of verevening van pensioenrechten. De advocaat of notaris zal na ondertekening door hem of haar zelf en de partners, de beëindigingverklaring bij de burgerlijke stand laten inschrijven. Dit dient binnen drie maanden na het sluiten van de overeenkomst plaats te vinden. Bij inschrijving is het einde van het geregistreerd partnerschap een feit. Indien er onenigheid tussen de partners bestaat of er minderjarige kinderen bij betrokken zijn, kan het geregistreerd partnerschap enkel ontbonden worden met tussenkomst van de rechter (zie 9.1.2).

9.1.2 Beëindiging via de rechter

De ontbinding van een geregistreerd partnerschap via de rechter werkt hetzelfde als de scheidingsprocedure bij een huwelijk. Als er minderjarige kinderen bij betrokken zijn, dient er dus ook een ouderschapsplan opgesteld te worden. Uiteindelijk wordt de beslissing van de rechter tot beëindiging van het geregistreerd partnerschap ingeschreven in het register van de burgerlijke stand. Bij de inschrijving eindigt het geregistreerd partnerschap.

9.1.3 Omzetting

Het geregistreerd partnerschap kan omgezet worden in een huwelijk via een akte van omzetting. Deze akte wordt opgemaakt door een ambtenaar van de burgerlijke stand en daarna ingeschreven in het register van huwelijken. De omzetting kan alleen plaatsvinden in de eigen woonplaats waar tenminste één van beide partners woonachtig is. De omzetting brengt verder geen wijzigingen in de al dan niet op dat moment bestaande familierechtelijke betrekkingen met kinderen die tijdens het geregistreerd partnerschap zijn geboren.

Sinds maart 2009 is het niet langer mogelijk om een huwelijk in een geregistreerd partnerschap om te zetten.

Door deze wetswijziging is het enige verschil met het huwelijk nog dat het geregistreerd partnerschap door middel van een beëindigingsovereenkomst ontbonden kan worden. Deze procedure gaat buiten de rechtszaal om, omdat er slechts een ambtenaar van de burgerlijke stand en een of meer notarissen of advocaten bij nodig zijn. Voorwaarde is

wel dat de partners het over de inhoud van de beëindigingsovereenkomst helemaal eens zijn.

9.2 Het homo-huwelijk

Ook voor partners van gelijk geslacht is het mogelijk om te trouwen. Het huwelijk van twee mannen of twee vrouwen kent vrijwel geen verschillen met het huwelijk tussen partners van gelijk geslacht. Het enige verschil is dat er met betrekking tot de kinderen geen afstammingsrelatie van rechtswege ontstaat. De wetgever vond namelijk dat dit een te grote afwijking van de biologische werkelijkheid tot gevolg zou hebben. Het is voor echtgenoten van gelijk geslacht wel mogelijk om een kind te adopteren en op die manier toch een afstammingsrelatie te creëren.

Houdt u er, net als bij het geregistreerd partnerschap, rekening mee dat het huwelijk van twee mannen of twee vrouwen in het buitenland veelal niet erkend zal worden. Alle informatie met betrekking tot echtscheiding die gegeven wordt in deze brochure is ook van toepassing op het huwelijk tussen twee mannen of twee vrouwen.

10. Mediation

Bij mediation zoeken partijen met hulp van een onafhankelijke bemiddelaar, de mediator, een oplossing voor hun (juridische) conflict. De mediator is getraind in het begeleiden van onderhandelingen. Er bestaan verschillende categorieën mediators, de ene categorie is de mediator die ook tevens advocaat is. De andere categorie bestaat uit personen die alleen mediator zijn. Dit betekent niet dat er een grote tegenstelling bestaat tussen de advocaat en mediator. Beide kunnen als doel hebben om te bemiddelen tussen de cliënten. Beide oordelen dus niet, maar helpen bij het vinden van een oplossing. Voor mediation gelden twee belangrijke uitgangspunten: vrijwilligheid en vertrouwelijkheid. Deelname aan mediation is vrijwillig, maar niet vrijblijvend. Partijen moeten bereid zijn om samen aan een oplossing te werken. Iedereen die bij de mediation aanwezig is (partijen, de mediator, advocaten of gemachtigden, eventuele deskundigen), is tot geheimhouding verplicht over de inhoud en het verloop van de onderhandelingen. De mediator moet aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen, hij of zij dient ingeschreven te zijn in het register van het Nederlands Mediation Instituut (NMI) en is gebonden aan het reglement en de gedragsregels van het NMI.

10.1 Voordelen

Er zitten verschillende voordelen aan mediation. Ten eerste kan een langdurig juridisch proces voorkomen worden, doordat van tevoren alle afspraken gemaakt worden. Aan het einde van de onderhandelingen zal een advocaat de gemaakte afspraken aan de rechter voorleggen. Sommige advocaten zijn ook mediator dus het kan zijn dat uw mediator zelf naar de rechter kan. Echter dit zal niet altijd het geval zijn!

Verder wordt er zoveel mogelijk met eventuele emoties rekening gehouden. De mediator probeert daarnaast ook zoveel mogelijk beide belangen te vertegenwoordigen. Dit kan ook bij een advocaat die op gemeenschappelijk verzoek werkt. Tenslotte is mediation vaak aanzienlijk goedkoper dan een gerechtelijke procedure.

10.2 Nadelen

Echter, er zijn ook nadelen aan mediation verbonden. Mocht de mediation mislukken, dan ontstaat er tijdsverlies. Hoewel mediation op basis van vrijwilligheid moet plaatsvinden en de mediator ervoor moet zorgen dat partijen tot hun recht komen, kan het gebeuren dat er druk wordt uitgeoefend op de zwakkere partij. De mediator is natuurlijk nooit op de hoogte van alles wat er speelt.

11. Rechtsbijstand

Of u nu wilt scheiden op eenzijdig verzoek of op gemeenschappelijk verzoek, in beide gevallen geldt dat u een advocaat nodig heeft. Uiteraard is het van belang dat u een advocaat neemt die uw belangen zo goed mogelijk behartigt. Welke advocaat u neemt, is uw eigen keuze. Indien u geen goede advocaat weet, kunt u contact opnemen met de Vrouwenrechtswinkel. Zij kunnen u een aantal goede advocaten aanbevelen.

Omdat bij de Vrouwenrechtswinkel is gebleken dat een aantal cliënten klachten hadden over hun advocaat, willen wij u op het volgende wijzen:

- De rol van de advocaat is u met raad en daad bij te staan op juridisch gebied. De advocaat is er om uw belangen te behartigen en om u te ondersteunen in de beslissingen die u neemt. Nadat uw advocaat de mogelijkheden heeft uitgelegd, is het uw eigen verantwoordelijkheid om beslissingen te nemen over wat u wilt.
- Het eerste gesprek met de advocaat duurt ongeveer 1 tot 2 uur, waarin u uw situatie en wensen duidelijk kunt maken. Belangrijk is dat er voldoende tijd voor het doorspreken van alle problemen wordt uitgetrokken. Ook tijdens latere gesprekken kunt u uw vragen stellen en uw wensen kenbaar maken.

Indien u dit wenst, kunt u een vriend(in), familielid of een medewerkster van de Vrouwenrechtswinkel meenemen. Als u de uitleg van uw advocaat niet begrijpt, aarzel dan niet om door te vragen tot u begrijpt wat hij/zij bedoelt.

Om er zeker van te zijn dat u niets vergeet te vragen, kan het handig zijn om een vragenlijst op te stellen en deze mee te nemen naar uw advocaat.

- Uw advocaat moet u kopieën van alle brieven en papieren over de echtscheiding geven of toesturen.
- Als de rechtszitting plaatsvindt, gaat uw advocaat mee.
- De financiële kant van een echtscheiding mag nooit een belemmering vormen om uw advocaat steeds om nadere uitleg te vragen. Er staan immers meestal zwaarwegende belangen op het spel.
- Indien u niet tevreden bent over uw advocaat, aarzel dan niet om naar een andere advocaat te gaan.

11.1 De kosten

Naast de kosten van een advocaat moet u ook griffierechten betalen. Dit zijn de kosten om een procedure bij de rechtbank te beginnen.

Maak met uw advocaat duidelijke afspraken over de kosten en leg deze afspraken ook vast in een brief of een overeenkomst.

Als u de kosten niet kunt betalen, kunt u een toegevoegde advocaat krijgen. Dit wil zeggen dat de overheid een deel van de kosten op zich neemt (zowel van de advocaat als de griffierechten). U betaalt wel altijd een eigen bijdrage. Hoe hoog deze bijdrage is, is afhankelijk van uw inkomen en vermogen.

Als u voor toevoeging in aanmerking wilt komen, dan zult u dit bij uw advocaat moeten aangeven. U dient hiervoor uw burgerservicenummer (vroeger: sofi-nummer) mee te nemen. Uw advocaat zal vervolgens contact opnemen met de Raad voor Rechtsbijstand om na te gaan of u hiervoor in aanmerking komt. De Raad beslist aan de hand van de hoogte van uw inkomen van twee jaar geleden, zoals bekend bij de Belastingdienst, of u in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand. De Raad voor de Rechtsbijstand hanteert een resultaattoets, dat wil zeggen als u een bepaald bedrag overhoudt aan de procedure zal er nogmaals worden gekeken of u in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand.

12. Adressen

Stichting Vrouwenrechtswinkel Maastricht

Spoorweglaan 9
6221 BS Maastricht
043-3255535
www.vrouwenrechtswinkelmaastricht.nl
info@vrouwenrechtswinkelmaastricht.nl
Spreekuur:
Donderdagavond van 19.00 u. tot 21.00 u.
Vrijdagochtend van 10.00 u. tot 12.00 u.

Advocatenkantoren

Van Dijk c.s. advocaten

Mw. Mr. I.M. van Dijk
Hoogbrugstraat 72
6221 CS Maastricht
043-3253960
www.vandijkadvocaten.com
*Van Dijk Advocaten heeft een gratis spreekuur op donderdagavond van 19:00 tot 20:30.
U kunt eventueel van tevoren bellen.*

Advocatenpraktijk Universiteit Maastricht

Mw. Mr. Judith Serrarens
Dhr. Mr. Richard Verkijk
Postbus 616
6200 MD Maastricht
043-3883988

Advocatenkantoor Goumans Bakker

Mw. Mr. Aleid Bakker
Grote Gracht 64
6211 SZ Maastricht
043-3284100
e-mail: bakker@goumansbakker.nl
Postadres:
Postbus 594
6200 AN Maastricht

Thuis en Partners

Mw. Mr. M.C.G. Nijssen
Tempsplein 21-22
Postadres:
Postbus 608
6400 AP Heerlen
045-5719005

Echtscheidingsbemiddeling

Mw. Mr. I.J.L. Daemen

Advocaat scheidingsbemiddelaar
Van Dijk c.s. Advocaten
Hoogbrugstraat 72
6221 CS Maastricht
043-3253960
www.vandijkadvocaten.com

Mw. Mr. Aleid Bakker

Advocatenkantoor Goumans Bakker
Grote Gracht 64
6211 SZ Maastricht
043-3284100
e-mail: bakker@goumansbakker.nl
Postadres:
Postbus 594
6200 AN Maastricht

Vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsbemiddelaars vFAS

Postbus 65707
2506 EA Den Haag
070-3626215
www.verenigingFAS.nl

Mediation**Jolanda Coolen**

Geneindestraat 23
6301 HC Valkenburg aan de Geul
043-6090335

Overige instanties**Belastingtelefoon Particulieren**

0800-0543

Dienst Sociale zaken en Welzijn

Calvariestraat 11
6211 NH Maastricht
043-3506000
Postadres:
Postbus 66
6200 AB Maastricht

Gemeente Maastricht

Postbus 1992
6201 BZ Maastricht
043-3505050
www.maastricht.nl

Juridisch Loket Maastricht

Avenue Ceramique 2-6
6221 KV Maastricht
0900-8020
Maandag t/m vrijdag van 09.00 tot 17.00 uur

Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen

Postbus 800
2800 AV Gouda
0182-555555

Notaristelefoon

0900-3469393

Postbus 51

0800-8551

Raad voor de Kinderbescherming

Avenue Ceramique 1 b

6221 KV Maastricht

043-3514300

Raad voor de Rechtsbijstand

Postbus 70503

5201 CD Den Bosch

073- 6814100

Woningburo Maastricht

Postbus 1333

6201 BH Maastricht

043-3252025